

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата юридичних наук Федитника Василя Миколайовича, партнера Адвокатського об'єднання «Legal Strategy» на дисертацію Ткачука Юрія Олександровича на тему: «Санкції у кримінальному праві: порівняльно-правове дослідження», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Ознайомлення зі змістом дисертації, автореферату та опублікованих дисертантом праць свідчить, що їх автором здійснене ґрунтовне дослідження актуальної теми для кримінально-правової науки та правозастосовної практики. Робота містить всі необхідні для такого дослідження компоненти: критичний аналіз досягнень попередніх дослідників цієї та суміжних проблем, узагальнення судової практики, статистичні дані Державної Судової адміністрації України за період 2014-2025 рр., анкетування 150 працівників слідчих органів Національної поліції України та 50 адвокатів, 150 матеріалів кримінального провадження, розглянутих судами України за період 2014-2025 рр.; належну апробацію результатів дослідження. Обсяг опрацьованих дисертантом матеріалів свідчить, що Ю.О. Ткачук провів дослідження обраної ним теми «Санкції у кримінальному праві: порівняльно-правове дослідження» на високому науковому та методичному рівнях, що дало змогу сформулювати самостійні та оригінальні висновки і пропозиції, які виносяться на захист, зокрема достатньо обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства. Такий попередній висновок підтверджується оцінкою роботи за основними вимогами, які висуваються щодо дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Актуальність теми дослідження. Тема, якій присвячене дослідження Ю.О. Ткачука, має значний науковий та практичний інтерес. Розбудова системи кримінально-правових санкцій у національному законодавстві, уніфікація заходів кримінально-правової репресії, забезпечення ефективності та дієвості покарань, які наповнюють санкції кримінально-правових норм, взаємопроникнення теоретичних та практичних здобутків законотворення в нашій державі та країнах зарубіжжя в сучасних умовах європейського поступу України є важливими напрямками наукового пошуку вітчизняних правників.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на положеннях Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р. (Указ Президента України від

30.09.2019 р. № 722/2019); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021).

Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2020–2024 рр. та на 2025–2029 рр. (накази МВС України від 11.06.2020 р. № 454, від 21.05.2024 р. № 326), Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 рр., (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2024 р. № 792-р); Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2025-2029 рр. (рішення Вченої ради від 30 грудня 2024 р., протокол № 25).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обсяг опрацьованих дисертантом матеріалів свідчить, що автор провів дослідження обраної ним теми на достатньо високому науковому та методичному рівнях.

Методологічні підходи до дослідження проблем названої автором теми є традиційними для кримінального права, що в значній мірі обумовило успішне написання дисертації. Дисертантом використана значна за обсягом загальнотеоретична та спеціальна література по темі дослідження. Зміст дисертаційного дослідження свідчить про вміння дисертанта критично аналізувати і сприймати положення використаних джерел.

Автором здійснене порівняльне дослідження положень національного кримінального законодавства щодо системи кримінально-правових санкцій, їх класифікації, конструювання та зарубіжного законодавства, зокрема, законодавства Великої Британії, Латвійської Республіки, ФРН, Франції, США, Японії, та окремих країн мусульманської системи права.

Дисертант критично проаналізував і осмислив позицію інших вчених, які приділяли увагу як проблемам формування системи кримінально-правових санкцій, так і сутності побудови кримінально-правових санкцій щодо окремих категорій кримінальних правопорушень за ступенем їх суспільної небезпечності, з урахуванням змісту ознак конкретних складів кримінальних правопорушень.

Науковий апарат рецензованої дисертації та автореферату є достатньо високим. Матеріал викладений чітко і доступно, логічно послідовно і юридично грамотно. Вдало виділені головні положення.

Отримані автором наукові результати, висновки та пропозиції заслуговують на увагу.

Логічно обґрунтованою можна визнати структуру даної роботи. Автор послідовно розглядає питання порівняльно-правового аналізу системи кримінально-правових санкцій, соціальної обумовленості, уніфікації, внутрішньої узгодженості і оптимальної конструкції санкцій, передбачених кримінальним законодавством, у якому виявлено особливості побудови системи кримінально-правових санкцій у національному та зарубіжному законодавствах, проаналізована практика застосування судами кримінальних

покарань в межах чинних санкцій за кримінальні правопорушення різного ступеня тяжкості, на підставі чого сформульовано низку пропозицій щодо удосконалення законодавчо закріпленої у ст. 51 Кримінального кодексу України системи покарань.

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі дисертантом розкриваються актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, мета і завдання дослідження, його об'єкт, предмет та методи, наукова новизна одержаних результатів, їх практичне значення, вказані апробація та публікації результатів дисертації, її структура.

У першому розділі дисертації розглядаються питання теоретико-методологічних засад порівняльно-правового дослідження кримінально-правових санкцій та їх історичного розвитку у вітчизняному кримінальному законодавстві. Зокрема, застосування порівняльно-правового методу дозволило автору порівняти та зіставити систему покарань в Україні з відповідними нормами кримінального законодавства іноземних держав, виділити спільне та відмінне, визначити можливі напрями використання зарубіжного досвіду регламентації системи покарань під час вдосконалення положень чинних кримінально-правових норм в законодавстві України.

Порівняльно-правове дослідження автора виходить із загально прийнятого в науці структурування п'яти типів правових сімей: романо-германської (континентальної), англо-американської (загального права), постсоціалістичної, мусульманської, далекосхідної, і зосереджене на виявленні закономірностей та особливостей формування і реалізації санкцій у законодавстві країн, які представляють дані сім'ї. Використані методи порівняльно-правового аналізу кримінально-правових санкцій дали можливість стверджувати, що кримінальному законодавству зарубіжних країн, як і вітчизняному кримінальному законодавству, притаманні відносно визначені та альтернативні санкції; і одночасно стверджувати, що в чинному кримінальному законодавстві України не представлені абсолютно визначені, відсильні та абсолютно невизначені санкції.

Крім того, здійснений дисертантом глибокий та всебічний огляд наукових здобутків правників дозволив автору констатувати, що більшість питань, присвячених дослідженню особливостей реалізації кримінально-правових санкцій в силу різних обставин залишаються не вирішеними, що не може не позначитися на ефективності правоохоронної діяльності та призначення покарання.

Також виконаний дисертантом ретроспективний аналіз нормативно-правового регулювання побудови та функціонування санкцій у законодавстві, яке було чинним на території України в різні історичні періоди, дозволив визначити певні етапи формування системи та видів санкцій. Від кровної помсти і таліону в простих (безальтернативних) абсолютно-визначених та абсолютно-невизначених (за часів Київської Русі) до простих санкцій (безальтернативних), які мали як відносно-визначені, так і абсолютно-визначені

та абсолютно-невизначені межі зі смертною карою, каторжними роботами і засланням (на протязі багатьох століть до ХХ ст.). При цьому, дисертант звертає увагу, що законодавство Української держави, кримінальне право Запорізької Січі та судова практика тих часів покарання у виді позбавлення волі не містили. Альтернативні, відносно-визначені та кумулятивні кримінально-правові санкції стали визначальними у кримінальному законодавстві 2-ї половини ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Авторська характеристика генези впровадження законодавчих приписів щодо розвитку санкцій виявляється у глибокому аналізі окремих положень та формулюванні узагальнень та пропозицій. Зокрема, дисертантом звертається увага на позитивні моменти та особливість побудови санкцій періоду 1921-1991 рр. у статтях КК з декількома частинами, в яких мінімальна межа покарання за частиною другою будь-якої статті, яка передбачала більш суворі покарання, була меншою або дорівнювала мінімальному розміру покарання за злочинне діяння, передбачене в частині першій.

Як слушно підкреслює автор, така методика побудови меж санкцій з включеними до них покарань заслугоує схвалення, а тому повинна враховуватися при роботі з конструювання кримінально-правових санкцій у законодавстві України на сучасному етапі законотворення.

У другому розділі дисертації здійснено кримінально-правовий аналіз поняття та змісту кримінально-правових санкцій. Зокрема, визначається, що кримінально-правова санкція є самостійним видом правової санкції, яка має як загально-правові, так і специфічні, властиві лише їй ознаки.

Дисертант зазначає, що реалізація принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання безпосередньо залежить від санкції, передбаченої у тій чи іншій нормі чинного кримінального законодавства.

Одночасно, автор зазначає, що незважаючи на широке застосування терміну «санкція» в кримінальному законодавстві, зокрема, в статтях 52, 55, 65, 68-70, 74 КК, законодавець не надає визначення поняттю «санкції» та не розкриває її сутність, і при цьому у більшості випадків використовує цей термін для позначення частини статті Особливої частини КК, в якій передбачаються вид та розмір покарання. І приходять до висновку, що існує законодавчий зв'язок санкції Особливої частини КК не з видом та розміром покарання, а з відповідальністю за вчинене правопорушення, і цілком аргументовано пов'язує такий підхід законодавця із трансформацією принципу невідворотності кримінальної відповідальності в принцип невідворотності реакції з боку держави на вчинене суспільно небезпечне протиправне діяння.

Аналіз наукових джерел, осмислення теоретичних здобутків дозволили дисертанту, зробити висновки, що доктрина кримінального права не виробила однозначного розуміння кримінально-правової санкції, а також зазначити, що в науковій літературі виділяються санкції кримінально-правової норми і санкції статті Особливої частини КК.

В розвиток названих сентенцій і на виконання сформульованих завдань дисертаційного дослідження автором запропонована власна дефініція

розглядуваного поняття, в якій констатовано, що кримінально-правова санкція як частина кримінально-правової норми, яка має державно-примусовий, об'єктивно-суб'єктивний, якісно-кількісний характер та виражає найвищу ступінь засудження протиправного діяння як суспільно небезпечного та кримінально протиправного. Санкція статті Особливої частини КК – це передбачений положеннями КК формально-визначений, структурний елемент норми Особливої частини КК, який через практику застосування включених до санкції покарань забезпечує реалізацію принципів законності, справедливості, доцільності, індивідуалізації та диференціації кримінальної відповідальності. Шляхом встановлення санкцій з метою досягнення завдань державної політики подолання злочинних проявів в суспільстві законодавцем визначаються межі репресивного впливу на особу, що вчинила кримінальне правопорушення.

Таким чином, дисертант приходять до висновку, що кримінально-правову санкцію необхідно розглядати як частину кримінально-правової норми, а також як структурний елемент норми Особливої частини КК.

Крім розгляду теоретичних положень щодо визначення санкцій у науці кримінального права, в кримінальному законодавстві автор приділяє значну увагу проблематиці класифікації кримінально-правових санкцій і пропонує їх категоризацію за ступенем визначеності їх меж на наступні види: 1) відносно-визначені санкції (всі існуючі в КК санкції); 2) абсолютно-визначені санкції (які в альтернативі з позбавленням волі строком на 15 років включають довічне позбавлення волі); 3) абсолютно-невизначені санкції (чинному КК невідомі).

У розділі третьому дисертант, проаналізувавши особливості побудови кримінально-правових санкцій у національному та зарубіжному законодавстві, напрямки формування санкцій кримінально-правових норм залежно від ступеня тяжкості кримінальних правопорушень, сформулював власне бачення напрямків удосконалення кримінально-правових санкцій в процесі законотворення та підходів до оптимізації практики реалізації покарань, що їх наповнюють.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається обсягом використаних Ю.О.Ткачуком джерел, правильною методологією їх аналізу. Позиції, які відстоює автор, ґрунтуються на досягненнях вітчизняної кримінально-правової доктрини, положеннях суміжних правових дисциплін. Свої думки, висновки, пропозиції дисертант підтверджує критичним аналізом чинного кримінального законодавства, практики його застосування, компаративістським пошуком щодо зарубіжного законодавства та висловлених в наукових розробках позицій вчених з розглядуваних питань.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в Україні на монографічному рівні проведено комплексне порівняльно-правове дослідження, присвячене санкціям у кримінальному праві України та низки іноземних держав. Дослідження здійснено на основі КК України 2001 року, результатів сучасних наукових досягнень у теорії кримінального права, з урахуванням практики застосування системи покарань в межах санкцій кримінально-правових норм.

У виконаному дисертаційному дослідженні видається повністю обґрунтованим прагнення Ю.О. Ткачука сформулювати певні авторські теоретичні положення, уточнити зміст окремих понять та категорій, що мають як теоретичне, так і практичне значення.

Основні висновки на захист положення, висновки, пропозиції і рекомендації відображають внесок дисертанта в розробку предмета і об'єкта дослідження, є новими для кримінально-правової науки, а також наділені важливими елементами новизни щодо подальшого розвитку сталих положень теорії та практики і їх удосконалення.

Серед положень, висновків та пропозицій дисертанта можна виділити ті, які, як вважає опонент, або є достатньо обґрунтованими, або заслуговують на увагу. До них можуть бути віднесені запропоновані зміни норм кримінального законодавства у систему кримінальних покарань, зокрема, розширення категорії кримінальних правопорушень, щодо яких можна застосувати такі покарання як штраф, позбавлення права займати певні посади або займатись певною діяльністю; обґрунтування щодо безстрокового призначення покарання у виді позбавлення права займати певні посади або займатись певною діяльністю спеціальному суб'єкту – службовій особі.

Дисертаційне дослідження містить і ряд інших теоретично обґрунтованих і практично значимих висновків та пропозицій.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Автореферат дисертації Ю.О. Ткачука та опубліковані ним праці в цілому відображають основний зміст дисертаційної роботи. За темою дисертації її автором опубліковано десять наукових статей, чотири із яких опубліковані у виданнях, визнаних ВАК України як фахові з юридичних наук, чотири тези виступів на наукових конференціях, а також науково-методичні рекомендації.

Важливість одержаних автором дисертації результатів для юридичної науки, правозастосовної та правотворчої практики та рекомендації щодо їхнього використання. Ю.О. Ткачук провів достатньо ґрунтовне дослідження важливої для кримінально-правової науки, правотворчості та правозастосовної практики теми. Дисертаційній роботі притаманний критичний аналіз результатів попередніх досліджень з цієї теми. Це дало можливість автору сформулювати окремі оригінальні висновки і пропозиції, що винесені на захист і які можуть бути використані в законотворчій та правозастосовній діяльності, в освітньому процесі та в науково-дослідній роботі.

Теоретичні положення дисертації та висновки і пропозиції дисертанта логічно пов'язані між собою, їх реалізація в комплексі дозволила б вдосконалити чинне законодавство та практику його застосування. Рекомендації, які містяться у роботі, пройшли належну апробацію.

Позитивно оцінюючи теоретичну і практичну значимість дисертаційного дослідження Ю.О. Ткачука, його наукову новизну та можливість використання

пропозицій і рекомендацій дисертанта для вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування, необхідно відмітити, що окремі положення дисертації мають **неоднозначне тлумачення, є деяка неповнота та незавершеність розгляду окремих питань.**

1. Так, дисертант певну частину свого дослідження приділив аналізу проєкту Кримінального кодексу, зазначивши за результатами такого пошуку, що система санкцій в разі його прийняття буде змінена. Відповідно до положень підготовленого проєкту КК його розробниками пропонуються санкції з чітко визначеними межами включених до них покарань залежного від категорій і видів кримінальних правопорушень, за вчинення яких передбачено застосування таких покарань. Автор констатує, що проєктом КК пропонується складна система формування кримінально-правових санкцій, що охоплює не лише покарання, а й інші засоби кримінально-правового впливу.

Дисертант звертає увагу на новації, оприлюднені в проєкті КК, зокрема, що його розробники пропонують за вчинення злочину геноциду, злочину агресії, або злочину проти людяності чи воєнного злочину, пов'язаних з умисним позбавленням життя людини, встановити верхню межу покарання у виді строкового ув'язнення від 16 до 30 років (ч. 1 ст. 3.2.8 проєкту КК). Дослідник також у своїй роботі приходять до висновку про необхідність збільшення максимальної межі покарання у виді позбавлення волі до 20 років.

Таким чином, автор формулює власну думку та наводить позицію науковців щодо верхньої межі покарання, які не співпадають в оцінках, однак, не пропонує шляхи усунення такої неоднозначності у визначенні меж покарання, не здійснює критичного осмислення щодо доцільності, необхідності та обґрунтованості своєї пропозиції щодо зміни законодавчої норми у порівнянні з новаціями проєкту КК.

2. Крім того, дисертантові варто було б більш детально підійти до використання в роботі порівняльно-правового (компаративного) методу, приділивши увагу міжнародно-правовим актам в межах предмета дослідження, окреслити особливості формування санкцій у законодавстві зарубіжних країн щодо специфіки наповнення їх покараннями та визначення меж цих покарань, в першу чергу звернувшись до позитивно значущих моментів, які можуть бути запроваджені у практиці вітчизняного законотворення. Забезпеченню напрямку такого авторського пошуку слугувало б об'єднання міжнародно-правового досвіду з позитивними зарубіжними практиками реалізації політики держав у протидії злочинності через конструювання кримінально-правових санкцій та впровадження системи покарань.

3. У пункті 7 висновків автором з метою удосконалення системи кримінально-правових санкцій та оптимізації практики їх реалізації пропонуються зміни до чинного кримінального законодавства щодо встановлення безстрокового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у санкціях кримінально-правових норм Особливої частини КК, які передбачають відповідальність за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, а також передбачення

конфіскації майна в якості додаткового покарання до санкцій кримінально-правових норм Особливої частини КК, які передбачають відповідальність за вчинення корупційних кримінальних правопорушень. Однак, належної аргументації щодо підстав передбачення безстроковості покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не наведено. Крім цього, доцільність передбачення у всіх випадках при вчиненні корупційних кримінальних правопорушень покарання у виді конфіскації майна не зовсім узгоджується з практикою ЄСПЛ, тому зазначені положення потребують детального додаткового обґрунтування при публічному захисті.

Водночас, висловлені зауваження стосуються переважно або дискусійних питань теми дослідження, або неповноти чи незавершеності розгляду окремих питань наукового дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку теоретичної новизни та практичної значимості дисертаційного дослідження Ю.О. Ткачука.

Робота містить достатню кількість обґрунтованих доцільних пропозицій. Автореферат дисертації та наукові публікації відповідають змісту здійсненого дослідження, відображають його основні положення та результати наукового пошуку. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дослідження виконано зрозумілою, науково і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим Міністерством освіти і науки вимогам. Автореферат ідентичний положенням дисертації, відображає її основний зміст, висновки та пропозиції.

Загальний висновок:

Дисертаційне дослідження **Ткачука Юрія Олександровича на тему: «Санкції у кримінальному праві: порівняльно-правове дослідження»** виконане на належному науковому рівні, є самостійним завершеною науковою працею, відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а його автор – Ю.О. Ткачук заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

**Опонент –
партнер, керівник Департаменту
кримінально-правового захисту
Адвокатського об'єднання
«Лігал Стратеджі»,
кандидат юридичних наук**

Василь ФЕДИТНИК